

Kirjat

Westermarckin perintö

Niina Timosaari: *Edvard Westermarck – totuuden etsijä*. Helsinki: Gaudeamus, 2017. 308 s. ISBN 978-952-426-6.

Olli Lagerspetz, Jan Antfolk, Ylva Gustafsson & Camilla Kronqvist (toim.): *Evolution, Human Behaviour and Morality. The Legacy of Westermarck*. Lontoo: Routledge, 2017. 237 s. ISBN 978-1-4724-5174-3.

Niina Timosaaren *Edvard Westermarck – totuuden etsijä* tarkastelee Westermarckia yhteiskunnallisena vaikuttajana. Ehkä osuvampi alaotsikko olisi *tulevien totuuksien esittäjä*, sillä Timosaari ei juuri käsittele Westermarckin tutkimustyötä vaan hänen osallistumistaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vaikka Westermarckin kuvaaminen edistysuskoiseksi moraalirelativistiksi saattaa kuulostaa ristiriitaiselta, tiivistää se hyvin hänen näkökulmansa moniin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Aikalaiset näkivät

Westermarckin tutkimukset tärkeinä puheenvuoroina ajankohtaisiin keskusteluihin naisten asemasta, avioliiton luonteesta, avioerosta, syntyvyyden säännöstelystä ja homoseksuaalisuudesta. Kuten Timosaari osoittaa, monet uudistusmieliset ryhmät lainasivat mielellään Westermarckin tieteellistä auktoriteettia asiansa edistämiseen. Näin Westermarck päättyi yllättävän monen järjestön ilmeisen muodolliseksi varapuheenjohtajaksi. Myös sosiaalisilla verkostoilla näyttää olleen merkittävä rooli Westermarckin yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Esimerkiksi hänen toimintansa Naisasiaaliitto Unionissa näyttää olleen läheisessä yhteydessä Helenasiskon ja muiden sukulaisten aktiivisuuteen. Westermarckia ei voi kuvata varsinaiseksi yhteiskunnalliseksi aktivistiksi, mutta hänelle näyttää sopineen asetelma, jossa hänen tieteellistä mainettaan käytetään tukemaan edistyksellisiä aatteita.

Vaikka Westermarckin yhteiskunnallista osallistumista voi kuvata varsin opportunistiseksi, sama ei koske hänen ajatteluaan. Timosaari osoittaa,

että Westermarckin yhteiskunnallisten kannanottojen taustalla on johdonmukainen yksilön oikeuksia puolustava liberalismi ja kristinuskon kritiikki. Hänen edistysuskonsa perustana oli oletus, että harkinnan ja tiedon roolin vahvistuminen moraaliarvostelmien synnyssä edesauttaa suvaitsevampien ja johdonmukaisempien moraalisääntöjen kehittymistä. Kärjistäen voisi tiivistää: mitä suuremmassa määrin moraaliarvostelmien taustalla on pyyteetön paheksunta sympaattisena reaktiona toisen kärsimykseen ja tieto moraalikäsitusten historiasta, sitä enemmän moraaliteorian sisältö muistuttaa liberaalia utilitarismia. Tämä asetelma mahdollistaa moraaliteoreettisella etäisyydellä tutkivalle yhteiskunnallisen valistajan roolin, jossa hän voi asiantuntijana kannattaa erilaisia lainsäädännön uudistuksia.

Timosaari kuvaa kattavasti, kuinka Westermarck otti kantaa sekä aviopuolisoiden oikeudellisen yhdenvertaisuuden että sopimuksellisen avioeron puolesta, sekä Suomessa että Britanniassa. Molemmissa tapa-

uksissa Westermarck ennakoi tulevaa länsimaista lainsäädäntöä, vaikka esimerkiksi sopimuksellisen avioeron kohdalla ajatusten toteutuminen meni pitkälle 1900-luvun toiselle puoliskolle. Vastaavalla tavalla hän näyttää ennakoineen tulevia muutoksia suhtautumisessa avioliiton ulkopuolisiin lapsiin ja homoseksuaalisuuteen.

Samanlaisena menestystarina ei voi pitää Westermarckin ajatuksia valikoivasta vanhemmuudesta. Westermarckin aikana Francis Galtonin kehittämä eugeniikka nautti suurta huomiota, erityisesti yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa. Köyhälistön rajoittamaton kasvu herätti koulutetussa keskiluokassa huolta (kunkin) kansakunnan älyllisestä ja fyysisestä laadusta. Myös Westermarck oli mukana ajan hengessä ja kannatti esimerkiksi avioitumisvapauden rajoituksia. Westermarckin mukaan ihmisten, jotka eivät kykene elättämään perhettään tai jotka kärsivät vaikeista perinnöllisistä sairauksista, ei tulisi saada avioitua. Hieman epäselväksi jää, miksi Westermarck ajatteli, että syntyyvyyttä voitaisiin tehokkaasti rajoittaa vaatimalla lääkärin lupaa avioliittoon. Sen sijaan Timosaari osoittaa selkeästi, kuinka Westermarckin eugenististen ajatusten perustelut poikkesivat monien aikalaisten ajatuksista. Westermarckille

avioliittojen rajoitusten perusteluna oli syntymättömän yksilön oikeudet ja hyvinvointi, ei kansakunnan tai rodun perimän parantaminen. John Stuart Millia seuraten hän ajatteli, että avioliitto-oikeuden rajoittaminen ei loukkaa avioliittoon haluavien yksilöiden vapauksia, sillä ensisijaisesti kyseessä on vastuun kantaminen kolmansien henkilöiden, parin lasten, oikeuksista ja hyvinvoinnista.

Kaiken kaikkiaan Timosaaren teos on selkeästi kirjoitettu ja luettava esitys Westermarckista yhteiskunnallisena vaikuttajana. Hän tuo hyvin esille Westermarckin monipuolisen, mutta ei kovin laaja-alaisen, toiminnan erilaisissa sukupuolipoliittisissa kysymyksissä ja kytkee sen hänen ajatteluunsa. Kirja luo myös mielenkiintoisen näkökulman siihen, kuinka yhteiskuntatieteilijän yhteiskunnallisen vaikuttamisen olosuhteet ovat muuttuneet viimeisten sadan vuoden aikana.

* * *

Olli Lagerspetzin johtaman ryhmän toimittama *Evolution, Human Behavior and Morality* muodostuu neljästä osiosta. Jokaiseen osioon sisältyy johdantoluku, mutta tarkastelen seuraavassa vain sisältölukuja.

Kirjan ensimmäisen osion tehtävänä on sijoittaa Westermarck

1900-luvun alun sosiaaliantropologiseen keskusteluun. Juhani Ihanuksen luku keskittyy lähinnä Malinowskiin ja psyykoanalyttiseen antropologiaan 1900-luvun alussa. Westermarck on luvussa esillä lähinnä Malinowskin opettajana, joten luvun rooli kirjan kokonaisuudessa on hieman epäselvä. Olli Lagerspetzin ja Kirsti Suolinnan luku vertailee Westermarckin ja Emilé Durkheimin käsityksiä pyhästä. Luku käyttää kiinnostavasti hyväkseen Westermarckin keräämää empiiristä aineistoa, mutta luvun argumentin laajempi teoreettinen merkitys jää varsin avoimeksi. Osion viimeisessä luvussa Olli Lagerspetz kritisoi varhaisessa antropologiassa käytettyä vertailevaa menetelmää Peter Winchin filosofian valossa. Vertailevan menetelmän rooli Westermarckin ajattelussa on sinänsä kiinnostava, mutta Lagerspetzin Winchin innoittama kritiikki ei oikein lähde lentoon. Seurauksena tästä hänen keskustelunsa relevanssi Westermarckille tai nykyisille evoluutiopsykologian suuntauksille jää epäselväksi. Ensimmäisestä osasta puuttuu kokonaan esitys Westermarckista evolutiivisena ajattelijana. Erilaiset evolutiiviset ajatukset olivat vahvasti esillä antropologian alkuvaiheissa, ja olisin mielelläni lukenut Westermarckin suhteesta näihin ajatuksiin. Olisi ollut myös kiinnostavaa lukea mil-

lainen darwinisti Westermarck oikeastaan oli. Tämä näkökulma olisi kiinnostava erityisesti verrattaessa Westermarckia nykyisiin evoluutiopsykologisiin lähestymistapoihin.

Toisen osion teemana on Westermarck nykyisen evoluutiopsykologian edelläkävijänä, mutta käytännössä molemmat osion kirjoitukset keskittyvät Westermarckin inestinvälttämishypoteesiin. Jan Antfolkin ja Arthur Wolfin kirjoitus esittää selkeästi Westermarckin hypoteesin muodostuvan neljästä erillisestä väitteestä ja käy läpi kutakin väitettä tukevan todistusaineiston. Tiivistettynä nämä väittämät ovat seuraavat: 1) evoluutio suosii sisäsiittoisuuden välttämistä, 2) lapsuuden yhteiselo tuottaa seksuaalista välttämistä, 3) edellinen mekanismi toimii epätäydellisesti ja 4) yksilöllinen välttämiskäyttäytyminen yleistyy sosiaalisesti tabuksi. Ensimmäinen väite on varsin yleisesti hyväksytty. Keskustelu on ennemminkin keskittynyt siihen, millaisen mekanismin kautta välttäminen voi tapahtua. Tästä syystä Westermarckin teorian keskeisin osa on toinen väittämä.

Vuosien kuluessa Westermarckin esittämän mekanismin puolesta on karttunut todistusaineistoa, mutta tutkijoiden kesken on edelleen erimielisyyttä sen tär-

keydestä. Mekanismin toimintaa on mahdotonta testata kokeellisesti, joten kaikki todistusaineisto on epäsuoraa koskien useimmiten lapsuudessaan yhdessä eläneiden keskinäistä seksuaalista välttämistä. Toinen vaikeus on se, että on hyviä evolutiivisia syitä olettaa, että sisäsiittoisuuden välttäminen ei perustu vain yhdelle mekanismille. Kuten kolmas väittämä sanoo, evolutiiviset mekanismit ovat probabilistisia, joten ne eivät takaa lopputulosta. Lisäksi mekanismin toiminta on riippuvaista kontekstista, joten on odotettavissa, että ihmisyhteisöjen historiasta löytyy tilanteita, joissa Westermarckin oletama mekanismi ei estä sisäsiittoisuutta.

Westermarckin teorian hankalin elementti on kuitenkin neljäs väittämä. Oletusta yksilöllisten aversioiden yleistämisestä sosiaalisiksi säännöiksi on vaikea testata erityisesti siksi, että Westermarck ei oikeastaan artikuloitunut yksityiskohtaisemmin niitä mekanismeja, jotka voisivat olla tämän vaikutuksen takana. Vaikka Antfolkin ja Wolfin luku ei varsinaisesti lisää uutta Westermarckin hypoteesia koskevaan keskusteluun, on se selkeä ja tiivis esitys Westermarckin kuuluisimmasta ajatuksesta ja sitä tukevasta todistusaineistosta. Olisin mielelläni lukenut vastaavanlaisia analyyttisiä erittelyjä myös muista Westermarckin ajatuksista.

Ullica Segerstrålen kirjoitus käsittelee Westermarckin hypoteesin roolia E. O. Wilsonin ajattelussa. Luku on sinänsä kiinnostava, varsinkin kun Segerstråle pyrkii selittämään, miksi Wilson ryhtyi viittaamaan Westermarckiin vasta 1990-luvun lopussa, vaikka niin kutsutulla Westermarck-vaikutuksella on ollut keskeinen rooli hänen ajattelussaan vuonna 1975 ilmestyneestä *Sociobiology*-teoksesta alkaen. Wilson ei kuitenkaan ole keskeinen hahmo Westermarck-vaikutuksen tutkimuksessa, ja hän on myös nykyisen evoluutiopsykologisen tutkimuksen kannalta marginaalinen hahmo. Tässä mielessä luvun olisi voinut hyvin korvata luvulla, joka tarkastelee Westermarckin muita vähemmän tunnettuja evolutiivisia hypoteeseja.

Kirjan kolmas osio keskittyy Westermarckin metaeettisiin näkemyksiin. Otto Pipatin luku esittelee asiantuntevasti Westermarckin moraalitunteita koskevan ajattelun kehitystä. Hänen mukaansa Westermarckin ajattelu muuttui merkittävästi 1890-luvun kuluessa, mutta vakiintui vuoteen 1897 mennessä, jonka jälkeen se ei enää merkittävästi muuttunut. Pipatin luvun ainoa ongelma on sen tiiviyys, olisin mielelläni lukenut laajemmankin esityksen.

Camilla Kronqvistin kaksi lukua auttavat Westermarckin sijoit-

tamisessa metaetiikan kartalle. Ensimmäinen luvuista vertailee Westermarckin ajatuksia G. E. Mooren samoihin aikoihin esittämiin näkemyksiin. Luku on valaiseva, joskin olisin toivonut kirjoittajan ottavan hieman enemmän etäisyyttä Mooren argumentaatioon. Mooren kuuluisa ”naturalistinen virhepäätelmä” ei oikeastaan ole päätelmä, ei mitenkään erityisesti kohdistu naturalismiin tai moraalisiin ominaisuuksiin ja on itseasiassa hyvin epäselvää, onko kyseessä virhe laisinkaan. Kronqvistin toinen kirjoitus vertailee valaisevalla tavalla Westermarckin ajatuksia Jesse Prinzin näkemyksiin. Prinz on yksi tunnetuimpia ”neo-sentimentalisteja”, ja Kronqvistin vertailu antaa hyvän mahdollisuuden pohtia, kuinka ajankohittaisia Westermarckin ideat ovat nykykeskustelujen kannalta.

Kokonaisuudessaan kolmas osio on onnistuneesti keskittynyt juuri Westermarckin ajatteluun ja ehkä juuri siksi kirjan kiinnostavin. Kirjan monissa luvuissa Westermarck esiintyy lähinnä pakollisena sivuhenkilönä, sen sijaan Pipatti ja Kronqvist ovat aidosti kiinnostuneita juuri Westermarckin ajatuksista.

Kirjan neljännen osan tavoitteena on luoda kriittinen katsaus nykyiseen evoluutiopsykologiaan. Osion kaksi ensimmäistä lukua olivat minulle suuri pet-

tymys. Ylva Gustafssonin luku altruismista ja moraalista ei pystynyt luomaan kriittistä näkökulmaan evolutiiviseen moraalitutkimukseen, sillä hän näyttää ymmärtävän väärin monet keskeiset käsitteet ja sen, kuinka evolutiiviset selitykset toimivat. Sama ongelma koskee Hannes Nykäsen sympatian käsitettä käsittelevää kirjoitusta. Hänen argumenttinsa on karkeasti yksinkertaistettuna seuraava: 1) Kant ymmärsi sympatian väärin, 2) myös Westermarck ymmärsi sympatian väärin, 3) Dennett on aina väärässä, joten 4) moraalialia ei voi selittää evolutiivisesti. Saattaa olla, että tästä rekonstruktioista puuttuu jotakin, mutta puuttuvat osat tuskin pelastavat argumenttia. Osion pelastus on Antti Lepistön asiantunteva ja kiinnostava kirjoitus siitä, kuinka amerikkalaiset konservatiivit ovat hakenneet tukea ajatuksilleen Westermarckin kirjoituksista. Kuten Lepistö toteaa, nämä lainaukset ovat erittäin valikoivia eivätkä ne vastaa Westermarckin omia yhteiskunnallisia näkemyksiä, joista Niina Timosaaren kirja on erinomainen esittely.

Kokonaisuutena *Evolution, Human Behavior and Morality* oli minulle pettymys. Keskeinen peruste viimeaikaiselle Westermarck-kiinnostukselle on hänen evolutiivinen ja naturalistinen lähestymistapansa. Tämän lähestymistavan arviointiin kir-

ja ei oikein anna välineitä. Liian monessa luvussa Westermarck on pelkässä sivuroolissa, eikä hänen ajattelustaan synny kokonaiskuvaa.

Petri Ylikoski